

P. I. N. G. W.

WYDZIAŁ EKONOMIKI ROLNEJ DROBNYCH GOSPODARSTW WIEJSKICH

WARSZAWA, AL. UJAZDOWSKIE Nr. 7.

1000174581

INŻ. ROLN. JAN CURZYTEK

WSKAZÓWKI DO PROWADZENIA RACHUNKOWOŚCI ROLNICZEJ I SPORZĄDZANIA INWENTURY

Książka rachunkowa składa się zasadniczo z 10 części, których zadaniem jest kontrola majątku, obrotów gotówkowych, obrotów produktami, dni przepracowanych, oraz sporządzenie rocznego zamknięcia rachunków. Pierwszą część (inventurę) wypełnia się w dniu rozpoczęcia rachunków, t. j. 1 lipca oraz przy ukończeniu, t. j. 30 czerwca następnego roku. Zamknięcia rachunków (dziesiąta część), t. j. obliczenia rocznego rezultatu gospodarowania dokonuje biuro rachunkowe po skończonym roku gospo-

darczym. W ciągu roku gospodarz powinien systematycznie prowadzić zapiski dotyczące wszelkich obrotów wewnątrz i nazewnątrz gospodarstwa, robocizny i stołowania (cz. 2 do 9). W prowadzeniu rachunków pomocną powinna być instrukcja i załączone przykłady. Przed rozpoczęciem rachunków należy dokładnie zapoznać się z instrukcją, w wypadkach zaś wątpliwych zwrócić się o wyjaśnienie do biura, które nadesłało książkę.

Wstęp.

Na całość gospodarstwa włościańskiego składa się gospodarstwo rolne, gospodarstwo prywatno-domowe i gospodarstwo uboczne. To ostatnie, zależnie od charakteru, związane jest mniej lub więcej ściśle z całością warsztatu. W praktyce, t. j. w pojęciu gospodarza, gałęzie te stanowią organiczną całość. Chcąc jednak zbadać wyniki tych gałęzi, t. j. dochodowość i opłacalność gospodarstwa rolnego, wysokość kosztów utrzymania i spożycia rodziny oraz wysokość dochodów ubocznych, musimy wydzielić je w odrębne rachunki. Stosownie do tego całość gospodarstwa wiejskiego dzielimy na:

1. Gospodarstwo rolne.
2. Gospodarstwo domowe (kuchnia).
3. Gospodarstwo prywatne (spożycie).
4. Przedsiębiorstwa uboczne.

Ostatni rachunek nazwaliśmy przedsiębiorstwem, gdyż nazwa ta jest odpowiedniejsza.

Gospodarstwo rolne obejmuje całą produkcję roślinną, produkcję zwierzęcą i przetwarzanie produktów rolniczych (przemysł rolny). Prócz tego nale-

żą tutaj wszystkie sprawy, wynikające z tytułu posiadania i prowadzenia gospodarstwa rolnego, t. j. sprawy podatkowe, kredytowe, udziały w spółdzielniach rolniczych i t. p.

Zadaniem gospodarstwa domowego jest przygotowanie pożywienia (utrzymania) dla rodziny i najemników. Obliczamy na tym rachunku roczne koszty utrzymania i dzielimy je stosownie do ilości dni stołowania na gospodarstwo rolne, prywatne i przedsiębiorstwa uboczne.

Rachunek gospodarstwa prywatnego ustala wysokość spożycia rodziny, które składa się z części kosztów utrzymania (gosp. domowe), wydatków na odzież, bieliznę, obuwie, kształcenie dzieci i t. p.

Do gospodarstwa ubocznego zaliczamy wszystkie zarobki uboczne członków rodziny, dochody z prowadzonych oddzielnie warsztatów, renty, procenty od posiadanych papierów wartościowych i t. p. Rachunek ten, jak widać, można według potrzeby podzielić na szereg gałęzi.

434717

3243721

MCS 2593 11/34 1

W252/56/51

Ag 12h

Podstawową książką przy prowadzeniu rachunkowości jest inwentura, czyli spis majątku gospodarstwa. Spisujemy w niej ilościowo i wartościowo poszczególne składniki majątku w dniu rozpoczęcia i ukończenia roku rachunkowego. Kontroluje ona przeto zmiany majątku, jakie występują w ciągu badanego okresu, t. j. wykazuje ubytek lub przyrost poszczególnych kapitałów.

Stosownie do przyjętego podziału cały majątek dzielimy na majątek gospodarstwa rolnego, domowego, prywatnego i przedsiębiorstw ubocznych.

a) *Majątek gospodarstwa rolnego.*

Wszystkie składniki majątkowe, zatrudnione w gospodarstwie rolnem i stanowiące własność gospodarza, nazywamy kapitałem rolniczym. Wliczone tutaj kapitały muszą brać udział w produkcji rolniczej bezpośrednio lub pośrednio. Ponieważ ilość ich jest duża a jakość różna, dzielimy je na specjalne, następujące grupy:

1. Kapitał ziemi.
2. „ meljoracyjny.
3. „ budowlany.
4. „ roślinny.
5. „ inwentarza żywego.
6. „ „ martwego.
7. „ obiegowy.

Sumę tych kapitałów nazywamy kapitałem czynnym.

Kapitał ziemi. Należy tutaj wartość gruntów ornych, łąk, pastwisk, ziemi pod lasem, ogrodem warzywnym i owocowym, wartość obszaru pod stawami i nieużytkami. Wartość prawa pasienia na obcych pastwiskach, zbierania drzewa w lesie i innych serwitutów wlicza się również do kapitału ziemi, gdyż ich posiadanie wynika z posiadania ziemi.

Przed oszacowaniem kapitału ziemi dzieli się cały obszar na grunty orne, łąki i pastwiska, te zaś na klasy, następnie ilość ich w morgach lub hektarach wpisuje się w pierwszej kolumnie z nagłówkiem „Ilość“. Do drugiej kolumny wpisuje się wartość jednostki (wartość morga lub hektara), według której wyrażony jest obszar. Kapitał ziemi szacuje się odpowiednio do cen płaconych w okolicy za poszczególne użytki rolnicze. Nie należy przyjmować cen wyjątkowych, t. j. wysokich, otrzymywanych np. za podmiejskie parcele budowlane, parcele pod drogi. Najwłaściwszą wartością jednostki obszaru będzie cena, otrzymywana najczęściej w okolicy. Jeśli gospodarstwo było nabyte w ostatnich latach, wtedy należy wpisać do inwentury cenę kupna, chociażby ta była wyższa lub niższa od ceny obecnej. Odnosi się to również do ziemi dokupionej.

Mnożąc ilość morgów lub hektarów (kolumna pierwsza) przez wartość jednostki (kolumna druga), otrzymuje się wartość całości poszczególnych użytków rolniczych, którą wpisuje się do kolumny trzeciej. Przez podsumowanie kolumny trzeciej otrzymu-

je się wartość kapitału ziemi, którą wpisuje się u dołu kolumny czwartej.

Jeśli w ciągu roku nie dokupowano ziemi i nie odsprzedawano, jeśli obszar nie zmniejszył się i nie zwiększył w jakikolwiek inny sposób, wartość kapitału ziemi oszacowaną w dniu rozpoczęcia rachunków wpisujemy bez zmian do inwentury zamknięcia, t. j. po roku prowadzenia rachunków. W inwenturze zamknięcia występują te same cztery kolumny, jakie widzieliśmy w inwenturze otwarcia, a wypełnia się je w taki sam sposób, jak na początku roku w inwenturze otwarcia. Jeśli natomiast zaszły w ciągu roku jakieś zmiany w kapitale ziemi, należy je uwzględnić przy końcu roku w inwenturze zamknięcia, mianowicie do inwentury zamknięcia wpisuje się wartość ziemi nabytej lub otrzymanej w spadku w ciągu roku, nie wpisuje się natomiast wartości ziemi sprzedanej lub oddanej w drodze podziału rodzinnego.

Kapitał meljoracyjny. Stosownie do nazwy tego rodzaju kapitału, należy tutaj przedewszystkiem wartość wszelkich urządzeń odwadniających i nawadniających oraz koszty, poniesione przy przeprowadzaniu komasacji (pomiary, plany i t. p.).

Właściwością tego kapitału, w przeciwieństwie do kapitału ziemi, jest zużywanie się go w ciągu pewnego okresu czasu. Nie bierze on bezpośrednio udziału w produkcji, lecz wspomaga ją.

W kolumnie pierwszej wyszczególnia się jakość meljoracyj, w drugiej wpisuje się rok założenia, zaś w trzeciej przypuszczalny czas przyszłego trwania od dnia oszacowania. Następną kolumną przeznaczoną jest do wpisania obszaru meljoracyj. Szacowania kapitału meljoracyjnego dokonywa się na podstawie kosztów, poniesionych przy zaprowadzaniu meljoracyj. Na koszty urządzeń odwadniających składają się wydatki na przeprowadzenie planów, na dreny, na roboty ziemne, wartość własnej robocizny i t. d. O ile własne koszty drenowania nie są znane, należy ustalić je na podstawie szacunku, t. j. obliczyć, ile obecnie kosztowałoby zaprowadzenie urządzeń meljoracyjnych. Od tej wartości pierwotnej odejmuje się następnie zużycie (amortyzację) za lata ubiegłe.

Przykład. Gospodarstwo posiada 6 ha wydrenowanego pola. Drenowanie było wykonane przed 20 laty, przypuszczalny czas trwania przyszłego określono na 10 lat, razem 30 lat. Obecnie koszt wydrenowania 1 ha ziemi wynosi 420 zł, zaś 6 ha 2.520 zł. Roczna amortyzacja wynosi $2.520 : 30 = 84$ zł. Amortyzacja przez ubiegłe 20 lat $(84 \times 20) = 1.680$ zł. Różnica pomiędzy wartością oszacowaną a amortyzacją za lata ubiegłe wynosi 840 zł. Wartość tę wpisuje się do inwentury otwarcia (na początku roku).

Do inwentury zamknięcia (przy końcu roku) wpisuje się wartość z inwentury otwarcia, zmniejszoną o roczną stawkę amortyzacyjną, którą otrzymuje się, dzieląc ogólną wartość przez przypuszczalną ilość lat trwania w przyszłości. W danym przykładzie roczna amortyzacja wynosi 84 zł $(840 : 10)$.

Do kapitału meljoracyjnego należą również koszty poniesione przy scalaniu gruntów. Powinny one ulec amortyzacji w ciągu szeregu lat, zależnie od tego, jak długo gospodarstwo będzie korzystać z dobrodziejstwa komasacji (20 — 30 lat).

Kapitał budowlany. Do kapitału budowlanego zalicza się wartość budynków, budowli ziemnych, ogrodzeń i ziemi pod budynkami (łącznie z podwórzem), drogami oraz prawa drogowe (prawo korzystania z obcych dróg, prawo przejazdu i przepędu bydła przez obce pole). Ten rodzaj kapitału również nie bierze bezpośredniego udziału w produkcji rolniczej, lecz jest konieczny w gospodarstwie jako mieszkanie dla ludzi, pomieszczenie dla inwentarza i zbiorów.

Podstawą oszacowania kapitału budowlanego są koszty budowy lub kupna. Jeżeli wykończony budynek został kupiony i następnie przeniesiony do gospodarstwa, wtedy najłatwiej jest oznaczyć wartość takiego budynku, składającą się z ceny kupna, kosztów transportu i ustawienia. Na wartość nowych budynków składają się koszty materiałów dokupionych (drzewo, deski, cegła, cement, wapno i t. d.), wartość materiałów własnych (drzewo, deski, cegła, słoma i t. d.), koszty robocizny najętej i własnej. Własne materiały i robocizną należy oszacować według cen i płac miejscowych. Najtrudniej oszacować jest budynek, którego koszty budowy nie są znane. Trzeba wtedy wyliczyć, ile kosztowałby obecnie taki budynek nowy i od tej wartości odliczyć zużycie (amortyzację) za czas od chwili wystawienia budynku do oszacowania. Otrzymuje się w ten sposób obecną wartość budynków. Trudność dokładnego określenia rocznej raty amortyzacyjnej, większe reperacje budynków oraz wahania cen materiałów budowlanych powodują nieściśle oszacowanie starych budowli. Dlatego przy oznaczaniu wartości jakiegokolwiek budynku należy zwrócić specjalną uwagę na oznaczenie czasu trwania budynku od chwili wystawienia do czasu zniszczenia, biorąc pod uwagę jakość materiału, z którego dany obiekt jest wystawiony i konserwację.

Z chwilą, gdy już wiadomo, ile obecnie kosztowałby szacowany budynek (wartość pierwotna), odejmuje się od tej wartości wartość materiału, która pozostanie po zamortyzowaniu i zburzeniu budynku (wartość końcowa). Pozostała wartość dzieli się przez przypuszczalny czas trwania (od wybudowania do zupełnego zniszczenia), w rezultacie otrzymuje się przeciętną roczną stawkę amortyzacyjną. Roczna stawka amortyzacyjną, pomnożoną przez dotychczasową ilość lat trwania budynku, odejmuje się od oszacowanej wartości budynku. Różnica stanowi poszukiwaną wartość budynku (wartość bieżąca). Wysokość rocznej stawki amortyzacyjnej powinna być obliczona zależnie od jakości bieżącej konserwacji budynków. Koszt większej reparacji należy dopisać do oszacowanej wartości budynków według istotnych kosztów i oddzielnie amortyzować odpowiednio do przypuszczalnego czasu trwania.

Przykład. W gospodarstwie znajduje się dom mieszkalny i stajnia wybudowane przed 32 laty. Wystawienie obecnie takiego domu kosztowałoby 6.000 zł, stajni 4.000 zł (wartość pierwotna). Przypuszczalny czas trwania od chwili wystawienia oszacowano dla domu na 120 lat, dla stajni na 70 lat. Wartość końcową (po zamortyzowaniu budynku) oszacowano dla domu 400 zł, dla stajni 200 zł.

Roczna amortyzacja:

domu:

$$6.000 \text{ zł} - 400 \text{ zł} = 5.600 \text{ zł} : 120 = 46.65 \text{ zł}$$

stajni:

$$4.000 \text{ zł} - 200 \text{ zł} = 3.800 \text{ zł} : 70 = 54.30 \text{ zł}$$

Dotychczasowe zużycie (po 32 latach) domu:

$$46.65 \text{ zł} \times 32 = 1492.80 \text{ zł}$$

stajni:

$$54.30 \text{ zł} \times 32 = 1737.60 \text{ zł}$$

Wartość bieżąca:

domu:

$$6.000 \text{ zł} - 1492.80 \text{ zł} = 4507.20 \text{ zł}$$

stajni:

$$4.000 \text{ zł} - 1737.60 \text{ zł} = 2262.40 \text{ zł}$$

W danym wypadku do inwentury na początku roku wpisuje się wartość bieżącą domu w wysokości 4507.20 zł i stajni 2262.40 zł. W pierwszej kolumnie notuje się też obliczoną roczną stawkę amortyzacyjną. Do inwentury zamknięcia wpisuje się bieżącą wartość budynków zmniejszoną o roczną stawkę amortyzacyjną.

Zużycie (amortyzacja) poszczególnych części budynku jest różne, dlatego, chcąc dokładnie przeprowadzić obliczenie, należałoby oddzielnie amortyzować każdą część budynku (zrąb, dach, podłogi i t. p.). Amortyzację poszczególnych części budynku oblicza się odpowiednio do przypuszczalnego czasu trwania, analogicznie do sposobu powyżej podanego przy amortyzacji całego budynku.

Opiernie się przy oznaczaniu wartości budynków na szacunkach z a k ł a d ó w u b e z p i e c z e n i j e s t z u p e ł n i e n i e s ł u s z n e, g d y Ź w a r t o ś c i u s t a l o n e p r z e z z a k ł a d u b e z p i e c z e n i o w y r ó ż n i ą s i ę z n a c z n i e o d r z e c z y w i s t y c h. D o b r z e j e s t j e d n a k k o n t r o l o w a ć w ł a s n e o b l i c z e n i a w e d ł u g s z a c o w a n i a z a k ł a d u u b e z p i e c z e n i o w e g o.

Wartość piwnic, gnojowni, studni, mostków na własnych drogach i ogrodzeń oznacza się w taki sam sposób, jak wartość budynków (koszty nabycia lub budowy). Roczne zużycie (amortyzacja) tych składników jest bardzo różne, zależnie od materiału, z jakiego są zbudowane i jakości konserwacji.

Wartość ziemi pod drogami, podwórzem i budynkami należy oszacować według cen miejscowych. Zwykle wartość placów jest wyższa od ceny gruntów ornych, nie należy jej jednak zbyt przeceniać. Nie można łączyć wartości ziemi pod budynkami z wartością budynku, gdyż nie ulega ona amortyzacji, reperacji i ubezpieczeniu.

Kapitał roślinny. Należy tutaj wartość drzew leśnych i przydrożnych, drzew owocowych, krzewów, szkółek oraz plantacji wieloletnich, jak np. chmiel.

Najodpowiedniejszą podstawą oszacowania wartości tego kapitału są koszty, poniesione przy założeniu i wyhodowaniu drzew, czy plantacji. Na koszty te składają się:

1. Wydatki połączone z kupnem drzewek.
2. „ na posadzenie (palikowanie, podlewanie, nawożenie).
3. Koszty pielęgnowania i ochrony przed szkodnikami, oraz koszty nawożenia.
4. Czynsz od ziemi i procent od kapitału, wydanego na założenie lasu czy sadu.
5. Udział w ogólnych kosztach administracyjnych gospodarstwa.

Należy brać również pod uwagę własną pracę i wartość jej doliczać do odpowiednich pozycji.

Przeprowadzenie rachunku powyższego jest nader trudne i w praktyce nieraz niemożliwe.

Należy jednak, według tej metody, oszacować przynajmniej drzewa owocowe i plantacje długoletnie. Drzewko owocowe z posadzeniem, według prof. E. Jankowskiego, kosztowało u nas w 1927 r. 5—6 zł, zaś roczny przyrost grusz wynosił 6 zł, jabłoni 5—6 zł, czereśni 5 zł, wiśni 3 zł, śliw szlachetnych 4 — 5 zł, węgierki 1.50 zł. Dodatek przyrostowy odnosi się do drzew szlachetnych odmian i rosnących w dobrych warunkach. Dla drzew w gorszych warunkach przyjmuje się dodatek przyrostowy mniejszy o połowę, a nawet i więcej. Powyższe cyfry należy obniżyć odpowiednio do cen obecnych.

Wartość drzew leśnych, przydrożnych oraz starych drzew owocowych najlepiej obliczyć na podstawie ilości masy drzewnej i ceny płaconej w okolicy za drzewo na pniu. Trzeba, oczywiście, uwzględnić nie tylko ceny drzewa opałowego, lecz i odpowiednie ceny drzewa budulcowego i porządkowego.

Do inwentury wpisuje się obszar zajęty pod lasem i zagajnikiem (str. 15), zaś przy sadzie owocowym ilość i rodzaj drzew i krzewów. Wyszczególnia się też jakość i rok założenia plantacji wieloletnich.

W inwenturze zamknięcia należy uwzględnić zmiany, jakie zaszły w ciągu roku, t. j. zwiększyć wartość wskutek naturalnego przyrostu drzew, lub zmniejszyć z powodu wycięcia lub wymarznienia i ubytku wartości starych drzew owocowych.

Kapitał inwentarza żywego. Wartość dużych sztuk zwierząt należy szacować i wpisywać oddzielnie do kontroli inwentarza żywego (str. 29 — 32). Dla drobnych zwierząt, jak prosięta, drób, przyjmuje się przeciętną cenę. Podstawą oszacowania powinny być koszty wychowu, ponieważ jednak w praktyce trudno je oznaczyć, należy przyjmować wartość według przeciętnych cen miejscowych. Nie powinno się brać pod uwagę chwilowo wygórowanych, lub niskich cen. O ile pewne sztuki inwentarza były niedawno dokupione, wtedy miarodajna jest cena kupna łącznie z kosztami, poniesionymi przy kupnie. Należy przytem uwzględnić zmianę wartości, spowodowaną

przyrostem, lub ubytkiem wagi i wyglądem zwierzęcia.

Wartość bydła rogatego i koni wzrasta do pewnego wieku, poczem po osiągnięciu najwyższej wartości zaczyna się obniżać. Zmniejszenie się wartości zwierząt w ciągu roku, nie wywołane zmianą cen na rynku, nazywa się amortyzacją. Amortyzację krów zwykle liczy się, począwszy od 5 lub 6 roku życia.

Przykład. Krowę, która skończyła 5 lat, oszacowano na 200 zł, z chwilą przeznaczenia na rzeź (w 10 roku życia) wartość jej będzie wynosić 80 zł. Różnicę pomiędzy wartością oszacowaną, a rzeźnią należy umorzyć w 5 latach po 24 zł rocznie (120 zł : 5). Do inwentury zamknięcia wpisuje się przeto wartość niższą o 24 zł (176 zł). Amortyzacja koni rozpoczyna się od 6 roku życia i jest wyższa, aniżeli amortyzacja krów, ponieważ konie nie mają wartości rzeźnej, lecz sprzedaje się je za niską cenę „na skórę“.

Przyrost wartości inwentarza w ciągu roku, spowodowany zwiększeniem się wagi czy użytku zwierzęcia, należy uwzględnić w inwenturze zamknięcia.

Wszelkie przyczyny zmiany wartości inwentarza żywego na końcu roku należy dokładnie wyszczególnić w kontroli inwentarza żywego (str. 29 — 32).

Co się tyczy pszczoł należy wpisywać do kapitału inwentarza żywego jedynie wartość roi, zaś wartość uli — do kapitału inwentarza martwego (str. 19).

Kapitał inwentarza martwego. Należy tutaj wartość maszyn i narzędzi gospodarstwa rolnego oraz ich części zapasowych i sprzętów do ogólnego zarządu.

W inwenturze uwzględniono szeroki podział inwentarza martwego na 14 grup (str. 16—20). Niewymienione maszyny czy narzędzia rolnicze należy dopisywać przy odpowiedniej grupie. Dla maszyn i narzędzi o większej wartości należy oznaczyć rok nabycia i przypuszczalny czas trwania w przyszłości i wpisywać do przewidzianych rubryk. Oznaczanie roku nabycia i czasu trwania drobnych narzędzi jest zbyteczne.

Podstawą oszacowania maszyn i narzędzi są koszty nabycia (kupna), lub koszty wytworzenia, od których odejmuje się amortyzację za czas trwania. Zużywanie się inwentarza martwego jest bardzo różne, zależnie od ilości i jakości wykonywanej pracy przez daną maszynę czy narzędzie, od konserwacji, reperacji i t. d. Drobnych narzędzi nie należy amortyzować, lecz wpisywać w jednakowej wartości na początku i przy końcu roku. Zużyte drobne narzędzia są zastąpione przez nowe, dokupowane w ciągu roku.

Przykład: W gospodarstwie znajduje się wóz, który przed trzema laty kosztował 150 zł. Przypuszczalnie przy normalnej naprawie wóz ten będzie jeszcze użyteczny 7 lat (do pierwszej kolumny wpisujemy rok kupna wozu — do drugiej przypuszczalny czas trwania — 7 lat). Po całkowitem za-

amortyzowaniu się wozu wartość końcową szacujemy na 10 zł (stare żelazo, części drzewa). Roczna amortyzacja wozu wynosi: $150 \text{ zł} - 10 \text{ zł} = 140 \text{ zł} : 10 = 14 \text{ zł}$. Amortyzacja w ubiegłych trzech latach $= 14 \text{ zł} \times 3 = 42 \text{ zł}$. Bieżąca wartość wozu $= 150 \text{ zł} - 42 \text{ zł} = 108 \text{ zł}$. Wartość bieżącą wozu w wysokości 108 zł wpisuje się do inwentury otwarcia, do inwentury zamknięcia zaś wartość bieżącą zmniejszoną o stawkę amortyzacyjną (14 zł). W podobny sposób należy obliczyć zużycie maszyn i droższych narzędzi.

Nie podajemy stawek amortyzacyjnych w procentach poszczególnych maszyn i narzędzi, gdyż nie są one dokładnie obliczone dla naszych stosunków. Obliczanie amortyzacji w powyżej podany sposób jest dokładniejsze i umożliwi uzyskanie w przyszłości norm amortyzacyjnych dla różnych okolic kraju.

Kapitał obiegowy obejmuje wartość zapasów produktów, wierzytelności i zapas gotówki w dniu oszacowania inwentury. Dzielimy go na zapasy i pieniądze. Zapasy podzielono na szereg oddzielnych grup, obejmujących zapasy ziemiopłodów, pasz treściwych, nawozów sztucznych i materiałów budowlanych.

Spisu i oszacowania majątku dokonywa się na początku roku gospodarczego, rozpoczynającego się w dniu 1 lipca, kiedy zwykle gospodarstwo nie posiada wcale lub rozporządza tylko bardzo małą ilością zapasów ziemiopłodów, przytem brak jest zwykle produktów nietargowych, dlatego oszacowanie zapasów nie przedstawia większej trudności.

Oszacowanie zapasów ziemiopłodów powinno być dokonane według przeciętnych cen miejscowych, obniżonych od 10% do 20% ze względu na ryzyko i koszty połączone z przechowaniem i sprzedażą. Ceny przeciętne, przyjęte do oszacowania wartości zapasów muszą odnosić się do dłuższego okresu czasu (około roku), a w każdym razie nie trzeba przyjmować chwilowo wysokich cen, płaconych na przednówku.

Sciółkę znajdującą się w dniu 1 lipca, należy oszacować według sprzedażnej ceny słomy, obniżonej o 30%.

Zapasów siana ze zbiorów dokonanych w czerwcu nie należy uwzględniać w inwenturze, lecz uważać je jako zbiory roku bieżącego. Przyjęcie tej zasady jest konieczne ze względu na różne terminy sprzętu pierwszego pokosu (koniec czerwca, początek lipca).

Zapasy produktów i środków produkcji, dokupionych w ciągu roku, należy oszacować według cen zapłaconych, dodając koszty przewozu do gospodarstwa. Wartość własnego drzewa budulcowego i porządkowego przyjmuje się według miejscowych cen.

Do inwentury nie przyjmujemy wartości obornika i zasiewów (inwentarz polny), wychodząc z założenia, że jest ona jednakowa na początku i końcu roku. Należy jedna w inwenturze wyszczególnić poważniejsze zmiany wartości inwentarza polnego, spowodowane np. przez zwiększenie stosowania nawozów, zmniejszenie obszaru pod koniczyną, lucerną i t. p.

W końcu należy wpisać zapas posiadanej gotówki, wartość udziałów w spółkach i spółdzielniach rolniczych i wierzytelności. Wartość wierzytelności wpisuje się do inwentury w ogólnej sumie z wykazu na str. 33.

Do wierzytelności gospodarstwa rolnego zalicza się należności za wytwory i składniki majątku gospodarstwa, sprzedane na kredyt. Należą tu też wszelkie zadatki na kupno składników majątku i środków produkcji gospodarstwa rolnego, nadpłacone kwoty ponad faktyczną potrzebę, należne procenty od wierzytelności i t. p.

Długi (Pasywa). Należą tutaj (str. 22) wszelkie długi, wynikające z tytułu posiadania majątku lub zaciągnięte na zorganizowanie lub prowadzenie gospodarstwa. Dzielimy je na długi hipoteczne, spłaty rodzinne i długi bieżące. Dwa pierwsze rodzaje długów wpisuje się bezpośrednio do inwentury, zaś długi bieżące wpraw do oddzielnego zestawienia na str. 33, a następnie w sumie do inwentury.

Do długów bieżących prócz wartości środków dokupionych na kredyt należą zaległe podatki, opłaty ubezpieczeń, pensje służby, niezapłacone procenty i t. p.

Zestawienie majątku gospodarstwa rolnego. Wpisuje się tutaj (str. 22 w rubryce „Wartość całości”), wartość poszczególnych kapitałów na początku i przy końcu roku. Suma tych kapitałów stanowi aktywa (kapitał czynny) gospodarstwa rolnego. Wskazuje ona, jak wysoki kapitał został umieszczony w gospodarstwie. Znajomość tej cyfry jest konieczna do obliczenia opłacalności gospodarstwa, t. j. wykazania, jaki procent przychodu czystego przypada na 100 zł kapitału czynnego.

Odejmując długi od kapitału czynnego, otrzymuje się różnicę nazwaną majątkiem czystym, ponieważ nie ciąży na nim żadne zobowiązania. Przez porównanie majątku czystego na początku i przy końcu roku stwierdza się przyrost lub ubytek majątku i na tem kończy się zadanie inwentury.

b) *Majątek gospodarstwa domowego.*

Do majątku gospodarstwa domowego zalicza się wartość umeblowania kuchni, naczyń i sprzętów kuchennych, mebli przeznaczonych do użytku służby przy kuchni, oraz wartość zapasów środków żywnościowych i opałowych. Cały majątek dzielimy na: 1) kapitał inwentarza kuchennego i 2) kapitał obiegowy.

Inwentarz kuchenny. Oszacowania wartości inwentarza kuchennego dokonywa się według kosztów nabycia lub wytworzenia, od których odejmuje się amortyzację czyli zużycie w latach ubiegłych. Amortyzację inwentarza kuchennego oblicza się w ten sam sposób, jak amortyzację inwentarza rolnego gospodarstwa rolnego. Drobnych przedmiotów i sprzętów kuchennych nie należy amortyzować.

Przedmioty o większej wartości wpisuje się indywidualnie z podaniem przypuszczalnego czasu trwania na przyszłość, drobny inwentarz można wpisywać grupami.

Kapitał obiegowy. Gospodarstwo domowe uzyskuje produkty z gospodarstwa rolnego lub też nabywa na targu. Wartość produktów dokupionych, będących w zapasie szacuje się według kosztów nabycia z dodaniem kosztów dostawy, a produktów pobranych z gospodarstwa rolnego — według miejscowych cen zmniejszonych o koszty ponoszone przy sprzedaży.

Gospodarstwo domowe może posiadać wierzytelności wynikłe z odsprzedaży produktów na kredyt, wydanych zaliczek na kupno przedmiotów gospodarstwa domowego i środków żywnościowych. Wierzytelności szczegółowo wypisuje się na str. 34, zaś do kapitału obiegowego wprowadza się ich wartość ogólną.

Również na str. 34 wyszczególnia się wszystkie długi gospodarstwa domowego, a ogólną kwotę długów umieszcza się w inwenturze, w rubryce przewidzianej do tego celu (str. 24).

Po spisaniu i oszacowaniu składników majątku gospodarstwa domowego sporządza się zestawienie, t. j. oblicza się majątek czysty, zaś przy końcu roku wyprowadza się przyrost albo ubytek czystego majątku, t. j. różnicę czystego majątku pomiędzy stanem początkowym a końcowym.

c) *Majątek przedsiębiorstw ubocznych.*

Należy tutaj wartość kapitału umieszczonego w prywatnych przedsiębiorstwach gospodarza, jak np. w młynie, kuźni, przedsiębiorstwie handlowym, domu czynszowym i t. p. Do tego rachunku zalicza się też wartość instalacji maszyn, narzędzi i zapasów przedsiębiorstw ubocznych oraz wartość wkładów oszczędnościowych, papierów wartościowych i wierzytelności. Długi wynikające z tytułu posiadania i prowadzenia przedsiębiorstw ubocznych wyszczególnia się na str. 34, sumę zaś długów wpisuje się do inwentury tego rachunku na str. 26.

Obliczenia wartości i amortyzacji majątku przedsiębiorstw ubocznych dokonywa się według

analogicznych zasad podanych przy ocenie majątku gospodarstwa rolnego. Zestawienie i wykazanie przyrostu lub ubytku majątku przeprowadza się podobnie jak w pierwszych dwóch rachunkach.

d) *Majątek gospodarstwa prywatnego.*

Ruchomości prywatne (urządzenie domowe, odzież) nie przynoszą żadnego dochodu, dlatego nie zalicza się ich do kapitału. Można by nie uwzględniać ich wartości w inwenturze i ominąć tym sposobem dosyć trudne obliczenie szacunkowe. Przeciwnie temu przemawia wiele względów. Kontrola majątku prywatnego jest konieczna do obliczenia wysokości spożycia rodziny. Ważna jest też znajomość ogólnego posiadanego majątku i udziału w nim majątku osobistego. Wreszcie spis i oszacowanie całego majątku ułatwia kontrolę prowadzonej rachunkowości.

Majątek osobisty szacuje się według kosztów nabycia. Ulega on również amortyzacji. Przedmiotów, które zastępuje się w ciągu roku nowymi, nie należy amortyzować.

Jako długi gospodarstwa prywatnego uważa się zaległości za dokupione przedmioty osobistego użytku.

Zestawienie ogólne. W końcu inwentury (str. 28) sporządza się na początku i przy końcu roku gospodarczego zestawienie ogólne majątku czystego, który składa się z wyżej obliczonego majątku gospodarstwa rolnego (str. 22), gospodarstwa domowego (str. 24), przedsiębiorstw ubocznych (str. 26) i gospodarstwa prywatnego (str. 28).

Poniższy przykład wyjaśnia sposób przeprowadzenia tego zestawienia i obliczenia przyrostu lub ubytku majątku ogólnego.

Zestawień majątku poszczególnych działów dokonywa się w analogiczny sposób. Przyrost majątku podpisuje się pod sumą inwentury otwarcia, ubytek — pod sumą inwentury zamknięcia.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Stan w dniu 1 lipca 1934 r.						Stan w dniu 30 czerwca 1935 r.					
	Wartość jednostki		Wartość całości		Suma		Wartość jednostki		Wartość całości		Suma	
	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr
Zestawienie ogólne:												
1. Majątek czysty gospodarstwa rolnego . . .			32.600	—					33.980	—		
2. „ „ „ domowego . . .			1.260	—					1.130	—		
3. „ „ „ przedsiębiorstw ubocznych . . .			620	—					840	—		
4. „ „ „ gospodarstwa prywatnego . . .			6.435	—					6.200	—		
Razem Majątek czysty . . .					40.915	—					42.150	—
Przyrost ogólnego majątku . . .					1.235	—						
Suma . . .					42.150	—					42.150	—

Uwagi ogólne przy sporządzaniu inwentury.

Pierwszy spis majątku gospodarstwa wymaga dużo pracy, dlatego należy czynność tę rozłożyć na szereg wolnych dni. Najważniejszym jest, by w dniu otwarcia inwentury spisać cały majątek przynajmniej ilościowo (sztuki, kilogramy, kwintale, metry sze-

ścienne). Następnie oznacza się cenę jednostkową poszczególnych przedmiotów i oblicza wartość całości, którą otrzymuje się przez pomnożenie ilości przedmiotów przez ich cenę jednostkową. Ogólną wartość grup kapitałów wpisuje się do kolumny z nagłówkiem „Suma”. Przy końcu roku sprawdza się cały spis majątku, dopisuje się wartość przed-

miotów nabytych, oblicza i odpisuje amortyzację. Przedmioty niewyszczególnione w inwenturze do-

pisuje się w wolnych rubrykach przy odpowiedniej grupie.

1a. Kontrola inwentarza żywego (str. 29—32).

Wartość inwentarza żywego wpisuje się do inwentury sumarycznie poszczególnymi grupami, zaś do formularza nazwanego kontrolą inwentarza żywego — każdej sztuki oddzielnie. Formularz ten jest uzupełnieniem inwentury, a zadaniem jego jest ułatwienie kontroli zmiany wartości zwierząt. Przewidziane są w formularzu rubryki na wyszczególnienie

rodzaju, nazwy, wieku, wartości zwierząt na początku i przy końcu roku oraz przyczyn zmiany wartości. Wiek zwierząt należy określić na początku roku gospodarczego, zaś sztuk dokupionych w ciągu roku — przy końcu roku. Oszacowania zwierząt i obliczenia amortyzacji dokonywa się według podanych wyżej wskazówek.

1b. Wykaz długów i wierzytelności (str. 33—34).

Formularz ten służy do spisu i przydziału długów i wierzytelności do gospodarstwa rolnego, domowego, przedsiębiorstw ubocznych i gospodarstwa prywatnego. Długi i wierzytelności wpisuje się oddzielnie z podaniem nazwy wierzyciela lub dłużnika, celu, na jaki zaciągnięto pożyczkę, terminu i wysokości procentu. Tytuł powstania długu lub wierzytelności i cel, na jaki zaciągnięto pożyczkę, są miarodajne przy przydzielaniu długów do poszczególnych

działów. Nie należy zapominać o wpisaniu zaległych procentów od długów, podatków, opłat ubezpieczeń, płac służby i t. p.

Sumę długów i wierzytelności na początku i przy końcu roku gospodarczego, odnoszących się do gospodarstwa rolnego, wpisuje się do inwentury na str. 22, odnoszących się do gospodarstwa domowego na str. 24, do przedsiębiorstw ubocznych na str. 26, do gospodarstwa prywatnego na str. 28.

2. Obroty gotówkowe (str. 35 — 97).

Drugą podstawową książką do prowadzenia rachunkowości jest książka kasowa. Zapisuje się w niej jedynie faktyczne obroty gotówkowe: przychody po lewej, rozchody po prawej stronie.

Odpowiednio do przyjętego podziału całego gospodarstwa dzielimy również obrót gotówkowy na: 1) obrót gospodarstwa rolnego, 2) obrót gospodarstwa domowego, 3) obrót przedsiębiorstw ubocznych, 4) obrót gospodarstwa prywatnego. Do tego celu przewidziane są też odpowiednie rubryki w książce kasowej.

Główną trudnością w prowadzeniu książki kasowej jest właściwe przydzielenie poszczególnych pozycji do odpowiednich kont. Skoro powstaje wątpliwość, gdzie należy wpisać odpowiednią pozycję, należy w każdym takim wypadku rozważyć, z jakiego źródła pochodzi gotówka (przy pożyczkach — na jaki cel zaciągnięto pożyczkę), albo na jaki cel ją wydatkowano. Przy rozdzielaniu obrotów gotówkowych na konta, pomocny będzie wyżej omówiony podział majątku na 4 rachunki. W wypadkach trudniejszych należy kierować się poniższymi wskazówkami:

a) Do przychodów gospodarstwa rolnego należą:

1. Przychody za produkty wytworzone w gospodarstwie rolnem (zboże, zwierzęta, przetwory zwierzęce i t. p.).

2. Przychody za sprzedane składniki majątkowe przydzielone w inwenturze do gospodarstwa rolnego (ziemia, budynki, inwentarz). Należy przytem zauważyć, że nadwyżkę otrzymaną ponad wartość zapisaną w inwenturze wpisuje się do przychodów przedsiębiorstw ubocznych, gdyż zysk ze sprzedaży tych obiektów nie jest wynikiem gospodarowania i nie należy do dochodu rolniczego.

3. Przychody za różne świadczenia gospodarstwa, np. furmanki (zarobek członka rodziny należy do przedsiębiorstw ubocznych).

4. Przychody z odsprzedaży środków produkcji, zapłaconych przez gospodarstwo rolne, np. z odsprzedaży nawozów sztucznych.

5. Przychody jako zwrot wierzytelności wpisanych w inwenturze gospodarstwa rolnego.

6. Przychody za wydzierżawioną ziemię, odnajmowane maszyny i narzędzia rolnicze. Należec tu będzie również czynsz od wynajmowanych mieszkań, o ile gospodarstwo nie posiada specjalnych domów czynszowych, zaliczonych do przedsiębiorstwa ubocznego.

7. Pożyczki zaciągnięte na prowadzenie gospodarstwa lub uzupełnienie składników majątkowych gospodarstwa rolnego.

b) Do rozchodów gospodarstwa rolnego należą:

1. Wydatki na dokupno środków produkcji, o ile zostaną one zużyte w gospodarstwie rolnem lub o ile przychody przy odsprzedaży będą wliczone do obrotu gospodarstwa rolnego (nawozy, pasze, nasiona i t. d.).

2. Wydatki na dokupno, naprawę i ubezpieczenie składników majątku wyszczególnionych w inwenturze gospodarstwa rolnego.

3. Opłaty za wynajem kapitałów zatrudnionych w gospodarstwie rolnem (ziemia, budynki, inwentarz).

4) Płace robotników stałych i sezonowych, zatrudnionych w gospodarstwie rolnem.

5. Spłata długów i procentów od długów wliczonych do gospodarstwa rolnego.

6. Podatki i ciężary publiczne, które dotyczą gospodarstwa rolnego, a nie gospodarza (podatek dochodowy i majątkowy zalicza się do wydatków gospodarstwa prywatnego).

Wzór do prowadzenia książki kasowej

Data		WYSZCZEGÓLNIENIE PRZYCHODÓW	PRZYCHODY										
			Razem		gospodarstwa rolnego		gospodarstwa domowego		przedsiębiorstw ubocznych		gospodarstwa prywatnego		
			zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	
Mie- siąc	Dzień												
		Stan kasy 1 lipca		38 56									
Lipiec	1	Reszta należności za krowę sprzedaną 6/III	80	—	80	—							
"	1	7 mleczarni reszta należności za czerwiec	63	50	63	50							
"	8	Zarobione końmi	8	—	6	—			2	—			
"	"	Pensja z gminy	50	—					50	—			
"	"	Pożyczono u Józefa W. na kupno konia	160	—	160	—							
"	"	Sprzedano zegarek	42	—									42
"	10	" 15-letniego konia (Kasztan)	30	—	30	—							
"	"	50 jaj po 8 gr	4	—	4	—							
"	"	10 kg sera po 45 gr	4	50	4	50							
"	"	4 kury po 2 zł	8	—	8	—							
"	"	50 kg owsa	8	—	8	—							
"	"	Pożyczono u sąsiada K. na 1% mies.	80	—	80	—							
		Do przeniesienia	576	56	444	—			52	—			42

i sporządzania miesięcznego zamknięcia.

D a t a		WYSZCZEGÓLNIENIE ROZCHODÓW	R O Z C H O D Y									
Mie- siąc	Dzień		R a z e m		gospodar- stwa rolnego		gospodar- stwa domowego		przedsię- biorstw ubocznych		gospodar- stwa prywatnego	
			zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr
Lipiec	1	Zwrócono dług do Kasy Stefczyka	100	—	100	—						
"	"	Zapłacono procent do Kasy Stef. za rok ub.	24	—	24	—						
"	2	2 kg soli po 35 gr		70		70						
"	"	1½ kg cukru po 1,40 zł	2	10		2	10					
"	"	10 dkg herbaty	1	50		1	50					
"	"	10 dkg kawy	2	50		2	50					
"	"	Cykorja	1	20		1	20					
"	"	Pieprz, cynamon		80			80					
"	4	1 kg ryżu	1	—		1	—					
"	"	Pasta do butów		50								50
"	"	Sznurowadła		30								30
"	5	Parobkowi resztę za czerwiec	15	—	15	—						
"	6	2 litry nafty	1	20		1	20					
"	7	Dano zaliczkę na węgiel	15	—		15	—					
"	8	Wydano w restauracji	2	40								2 40
"	"	Kupiono dolarówkę	45	—					45	—		
"	10	Paszport na konia	1	—	1	—						
"	"	Targowe	3	20	3	20						
"	"	Kupiono na jarmarku konia, 6 lat	150	—	150	—						
"	"	Pa.obkowi kapelusz	10	—	10	—						
"	"	" 4 koszule	15	—	15	—						
"	"	Kupiono 1 kosę	7	—	7	—						
"	"	Tytoń i papierosy	3	20								3 20
"	"	Chusteczka na głowę	6	—								6
"	"	Pończochy	4	—								4
"	"	1 kg cukru	1	40		1	40					
"	"	Kupiono pląg w Rolniku	55	40	55	40						
Do przeniesienia			469	40	380	60	27	40	45	—	16	40

Data		WYSZCZEGÓLNIENIE PRZYCHODÓW	PRZYCHODY											
			Razem		gospodarstwa rolnego		gospodarstwa domowego		przedsiębiorstw ubocznych		gospodarstwa prywatnego			
					zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr
Miesiąc	Dzień													
		Z przeniesienia	576	56	444	—			52	—			42	—
Lipiec	16	Sprzedano 100 kg pszenicy	35	—	35	—								
"	17	Z mleczarni zaliczka za miesiąc lipiec . . .	85	—	85	—								
"	20	Pożyczono u Teścia na kupno młyna . . .	50	—					50	—				
"	25	Sprzedano 40 jaj po 8 gr	3	20	3	20								
"		" 1 kg sera		50		50								
"		" 200 kg pszenicy		72		72								
Razem*)			822	26	639	70			102	—			42	—
Suma			822	26	639	70			102	—			42	—
Do przeniesienia (stan kasy na na następny miesiąc)				170		91								

*) Sumy te przenosi się do zestawienia na str 98, odejmując wpiery od sumy kolumny pierwszej stan kasy na początku miesiąca.

Data		WYSZCZEGÓLNIENIE ROZCHODÓW	R O Z C H O D Y										
			R a z e m		gospodar- stwa rolnego		gospodar- stwa domowego		przedsię- biorstw ubocznych		gospodar- stwa prywatnego		
					zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł	gr	zł
Miesiąc	Dzień												
		Z przeniesienia	469	40	380	60	27	40	45		16	40	
Lipiec	10	Dano do Rolnika à conto nawozów	25	—	25	—							
"	"	Parobkowi resztę pensji za lipiec	5	—	5	—							
"	"	10 pudełek zapalek	1	—	20	—	20						60
"	"	List polecony w sprawie kupna młyna	75						75				
"	18	Kowalowi za naprawę wozu	20	—	20	—							
"	"	Kupiono bat	1	—	1	—							
"	"	Tytoń i papierosy	2	60									2
"	"	1 kg cukru	1	40			1	40					
"	"	2 kg ryżu	2	—			2	—					
"	"	Mydło i soda	4	20			4	20					
"	"	Mydło do golenia	1	—									1
"	"	Prenumerata gazety rolniczej za III i IV kw.	8	—									8
"	"	Prenumerata gazety politycznej	4	—									4
"	22	Składka na kościół	5	—									5
"	28	Służącej pensja za lipiec	25	—	25	—							
"	"	Wynajem żniwiarki na 2 dni	20	—	20	—							
"	"	Najem 4 ludzi do żniwa przez 2 dni	20	—	20	—							
"	"	Wysłano synowi do wojska	15	—									15
"	"	Oplata przesyłki i list	50										50
"	"	Kucie koni	8	50	8	50							
"	"	1 fura drzewa szczapowego	12	—			12	—					
		Razem*)	651	35	505	30	47	20	45	75		53	10
		Stan kasy 31 lipca	170	91									
		Suma	822	26	505	30	47	20	45	75		53	10
		Do przeniesienia											

*) Sumy te przenosi się do zestawienia na str. 99.

7. Ogólne wydatki, dotyczące gospodarstwa rolnego: targowe, koszty korespondencyjne, opłaty wjazdowe, udział w kosztach światła i opału.

Należy nadmienić, że koszty światła i opału w ciągu roku wpisujemy na rachunek gospodarstwa domowego, przy końcu roku zaś rozdzielamy te koszty szacunkowo i przenosimy na odpowiednie rachunki (str. 216).

c) Do przychodów gospodarstwa domowego należą:

1. Przychody z odsprzedaży składników majątkowych zapisanych w inwenturze gospodarstwa domowego.

2. Przychody z odsprzedaży produktów nabytych dla gospodarstwa domowego (mąka, cukier, ryż, nafta i t. d.).

d) Do rozchodów gospodarstwa domowego należą:

1. Wydatki na dokupno środków utrzymania rodziny i najemników. Będą tu należeć prócz środków żywnościowych, środki do prania, opałowe i światło.

2. Wydatki na dokupno i naprawę przedmiotów należących do kuchni (inwentarz kuchenny).

3) Płace służącej, o ile zatrudniona jest przeważnie przy kuchni.

4. Spłaty długów gospodarstwa domowego.

e) Do przychodów przedsiębiorstw ubocznych należą:

1. Przychody z odsprzedaży przedmiotów spisanych w inwenturze przedsiębiorstw ubocznych.

2. Procenty i dywidendy od kapitałów umieszczonych w kasach oraz wpływy z odsprzedaży papierów wartościowych, monet i t. p.

3. Przychody z przedsiębiorstw nierolniczych (młyn, kuźnia, tartak i t. d.).

4. Podjęte oszczędności, otrzymane darowizny, spadki, wiana.

5. Pensje i honoraria z tytułu wykonywanych czynności urzędowych lub społecznych, oraz zarobki gotówkowe gospodarcze i rodziny za pracę.

f) Do rozchodów przedsiębiorstw ubocznych należą:

1. Wydatki na nierolnicze przedsiębiorstwa (założenie i prowadzenie młyna, kuźni, tartaku i t. p.).

2. Rozchody na dokupno, naprawę, ubezpieczenie i opodatkowanie składników majątku przedsiębiorstw ubocznych.

3. Pensje i wynagrodzenie najemników przedsiębiorstw ubocznych.

4. Oszczędności umieszczane w kasach lub kupno papierów wartościowych, monet i t. p.

5. Spłaty długów i procenty od długów przedsiębiorstw ubocznych.

6. Koszty związane z wykonywaniem czynności urzędowych.

g) Do przychodów gospodarstwa prywatnego zalicza się wpływy pieniężne za sprzedane przedmioty osobistego

użytku (odzież, meble, rower i t. p.). Przychody gospodarstwa prywatnego występują bardzo rzadko.

h) Do rozchodów gospodarstwa prywatnego należą wszystkie wydatki na utrzymanie gospodarza i rodziny, o ile nie są one zaliczone do wydatków gospodarstwa domowego. Należą więc tu będą wydatki na dokupno odzieży, tytoniu, koszty leczenia rodziny, kształcenie dzieci i t. d.

Należy jeszcze wspomnieć, że kosztami kupna obuwia i ubrania dla służby obciąża się ten rachunek, który zatrudnia służbę. To samo odnosi się do napiwków, premij i innych świadczeń dla najemników. Zdarza się często, że gospodarz najemnikom za pracę wydaje naturalja. Obrotów takich nie notuje się w książce kasowej, lecz w książce obrotów produktami.

Wydatki wspólne dla gospodarstwa rolnego, domowego, przedsiębiorstw ubocznych i gospodarstwa prywatnego należy od razu rozdzielać szacunkowo. Wyjątkiem są, jak już wyżej wspomniano, wydatki na światło i opał, którym obciążamy gospodarstwo domowe i dopiero w końcu roku rozdzielamy. Jednak wydatki na opał do lokomobili należy zanotować wprost w rozchodach gospodarstwa rolnego.

Kosztami związanymi z kupnem lub sprzedażą obciąża się ten rachunek, do którego odnosiło się kupno lub sprzedaż. Np. koszty transportu, targowe i inne opłaty przy sprzedaży płodów rolniczych wlicza się do gospodarstwa rolnego. Wydatki jednak osobiste na targu (przekąski, piwo, wódka) należą do rozchodów gospodarstwa prywatnego.

Koszty podróży koleją i autobusami przydziela się odpowiednio do celu, jaki miała podróż. Koszty załatwiania spraw rolniczych ponosi gospodarstwo rolne, spraw związanych z zajęciem ubocznym — przedsiębiorstwo uboczne, spraw osobistych — gospodarstwo prywatne. Jeśli wyjazd dotyczył dwu lub trzech rachunków, wtedy koszty należy odpowiednio rozdzielić.

Często występuje kupno towarów nie za gotówkę, lecz za produkty rolnicze. W takim wypadku należy do przychodów gotówkowych wpisać kwotę, jaką policzono za produkt wydany z gospodarstwa, zaś do rozchodów — ile należało zapłacić za otrzymane towary. Nigdy nie należy wpisywać tylko różnicy pomiędzy wartością dostarczonych produktów a wartością otrzymanych towarów.

Przykład: Gospodarstwo dostarczyło do spółdzielni 200 kg żyta i 800 kg ziemniaków, za żyto policzono 40 zł, za ziemniaki 20 zł (razem 100 zł). Pobrano w spółdzielni 10 l nafty za 6 zł, 10 kg cukru za 14 zł i nawozów sztucznych za 30 zł (razem 50 zł). Różnicę (10 zł) otrzymano gotówką. Do przychodów wpisuje się oddzielnie należność za żyto, oddzielnie za ziemniaki, do rozchodów oddzielnie za cukier, naftę i nawozy, przytem kosztami nafty i cukru obciąża się gospodarstwo domowe, kosztami nawozów gospodarstwo rolne. Wpi-

sanie zaś do przychodów 10 zł byłoby błędem i nie odpowiadałoby rzeczywistości.

Zakupów na kredyt nie wpisuje się natychmiast do książki kasowej, lecz dopiero w miarę ich spłacania. Obroty kredytowe i ich spłaty prowadzi się w następnej części nazwanej rachunkiem dłużników i wierzycieli.

Obroty gotówkowe wpisuje się do książki kasowej systematycznie i we właściwej kolejności czasu. Każdy przychód czy wydatek należy wpisywać oddzielnie (patrz przykład) z podaniem daty i wyszczególnieniem za jaką ilość i jaki towar otrzymano lub zapłacono gotówkę. Każdy obrót gotówkowy czy to w przychodach czy rozchodach wpisuje się podwójnie, najpierw do kolumny „Razem” i następnie do jednej z czterech kolumn. Przy wpisywaniu pozycji kasowych następuje podział obrotów gotówkowych na gospodarstwo rolne, domowe, przedsiębiorstwa uboczne i gospodarstwo prywatne. Sumy poszczególnych kont (gospodarstwa rolnego, domowego, przedsiębiorstw ubocznych i gospodarstwa prywatnego) dodane powinny w rezultacie wykazać sumę kolumny „Razem”. O ile zachodzi różnica, popełniono błąd w sumowaniu lub nie wpisano pewnej pozycji podwójnie.

Formularze przeznaczone do prowadzenia obrotów gotówkowych składają się z dwu stron: strona lewa przeznaczona jest do wpisywania przychodów, strona prawa — rozchodów. Prowadzenie obrotów gotówkowych rozpoczyna się od wpisania faktycznego stanu kasy na początku roku po stronie przychodów. Stan kasy musi zgadzać się ze stanem wpisa-

2a. Roczne zestawienie obrotów gotówkowych (str. 98 — 99).

Przy końcu roku sporządza się roczne zamknięcie kasowe. Wpisuje się kolejno sumy przychodów i rozchodów wszystkich miesięcy i dodaje się, następnie wpisuje się zapas gotówki na początku roku pod sumą przychodów. Przed wpisaniem przychodów z kolumny „Razem” należy odjąć każdorazowo od

2b. Szczegółowe zestawienie obrotów gotówkowych (str. 100 — 103).

W książce kasowej wpisuje się obroty gotówkowe w kolejności ich występowania. Po miesiącu czy roku z sum dowiadujemy się jedynie, ile przychodów czy rozchodów przypada na poszczególne rachunki. Nie wiemy jednak, jaki przychód dały poszczególne gałęzie gospodarcze, lub ile wynosiły wydatki miesięczne, półroczne czy roczne na dokupno środków gospodarczych lub artykułów pierwszej potrzeby.

Rolnik już w ciągu roku powinien zdawać sobie sprawę, ile gotówki przynosi mu poszczególne gałęzie gospodarstwa lub ile na nią wydaje. Zadaniem formularzy na str. 100—103 jest ułatwienie tej

3. Rachunek dłużników i wierzycieli (str. 105 — 114).

W gospodarstwie bardzo często występuje sprzedaż lub kupno na kredyt. Rolnik dostarcza produkty handlarzowi, który nie wypłaca natychmiast gotówki, lecz stopniowo, a niejednokrotnie nawet

nym do inwentury na str. 22. Zapas gotówki notuje się jedynie w kolumnie „Razem”.

Zwykle pozycje rozchodów są liczniejsze, aniżeli pozycje przychodów. Skoro rozchody zapełniły już całą stronę, należy zsumować obydwie strony na najniższej linii („Do przeniesienia”), sprawdzić przez dodanie sum czterech kont i przenieść na następną stronę. Ponieważ w przychodach zapas gotówki wpisany jest jedynie do kolumny „Razem”, suma czterech kont będzie mniejsza o tę kwotę od sumy kolumny „Razem”.

Przy końcu każdego miesiąca sporządza się zamknięcie obrotów gotówkowych (sposób przeprowadzania miesięcznego zamknięcia kasy uwidoczniło w załączonym przykładzie). Podkreśla się kolumny przychodów i rozchodów na jednakowej wysokości pod ostatnią najniższą stojącą pozycją, sumuje się obydwie strony, sprawdza, odejmuje ogólne rozchody od ogólnych przychodów i różnicę wpisuje się po stronie rozchodowej (kolumna „Razem”), jako stan kasy przy końcu miesiąca, następnie sumuje się na jednakowej wysokości, podkreśla podwójnie kolumny przychodów i rozchodów. Otrzymany stan kasy powinien zupełnie zgadzać się z posiadaną gotówką. Jeśli występują różnice pomiędzy obliczonym stanem kasy, a faktycznym, należy natychmiast wyszukać błędy i wprowadzić odpowiednie poprawki. Błędy należy wyjaśnić natychmiast, gdy się je stwierdzi, gdyż po kilku tygodniach lub miesiącach niemożliwym jest odtworzenie istotnego stanu.

Stan kasy przy końcu miesiąca wpisuje się na nowej stronie jako pierwszą pozycję przychodów.

tej sumy zapas gotówki na początku miesiąca. Pod sumą rozchodów z całego roku wpisuje się stan kasy, jaki pozostał w ostatnim miesiącu. Kontrolę rocznych obrotów dokonywa się podobnie, jak przy miesięcznym zamykaniu kasy.

kontroli. Dwie pierwsze strony przeznaczone są do kontroli przychodów, następne dwie do kontroli rozchodów. W nagłówku wypisuje się źródło przychodu lub wyszczególnia rozchód i przepisuje się z książki kasowej odnośne pozycje. Np. nagłówek oznaczono: „Za mleko z mleczarni”, poniżej wpisuje się pozycje otrzymane za mleko i sumuje miesiącami i kwartałami. Podobnie prowadzi się kontrolę innych przychodów i rozchodów.

Wypełnianie tego formularza w ciągu roku nie jest obowiązkowe, jest jednak pożyteczne i dlatego wprowadzono go jako uzupełnienie książki kasowej.

spłaca pobrane produkty towarami. Jeszcze częściej zdarza się, że rolnik spłaca pobrane towary swymi produktami. Należność gospodarza za produkty sprzedane na kredyt określamy jako wierzytelność,

zaległości (zobowiązania) z tytułu kupna na kredyt — jako dług. Kontrolę należności i zaległości prowadzi się w rachunku dłużników i wierzycieli.

Dla każdej osoby czy przedsiębiorstwa, z którą prowadzi się kredytowe transakcje handlowe, otwiera się oddzielny bieżący rachunek i w nim wpisuje się poszczególne obroty. W nagłówku wymienia się nazwisko osoby lub firmę, do której odnosi się dany rachunek bieżący. W pierwszej linii wpisuje się wierzycelność ze str. 33 — 34 pod kolumną „Moje świadczenia lub zapłata”, dług — pod kolumną „Jego świadczenia lub zapłata”. W kolumnie pierwszej wpisuje się datę obrotu, w drugiej wyszczególnia się rodzaj świadczenia lub zapłaty, w trzeciej ilość produktów czy towarów, w czwartej cenę jednostkową. Przedostatnia kolumna przeznaczona jest do wpisywania wartości produktów lub gotówki, dostarczonych przez gospodarza, ostatnia zaś otrzy-

wanych od przedsiębiorstwa, do którego odnosi się dany rachunek bieżący.

Dla osób czy przedsiębiorstw, z którymi przeprowadza się szereg transakcji, należy otworzyć oddzielny rachunek bieżący. Pojedyncze wypadki obrotów kredytowych wpisuje się do rachunku zbiorowego na str. 114. W końcu roku należy uzgodnić i sprawdzić każdy rachunek bieżący, następnie dodać obydwie ostatnie kolumny, odjąć sumę mniejszą od większej i różnicę podpisać jako saldo pod sumą mniejszą. Saldo pod sumą kolumny przedostatniej jest długiem, pod sumą kolumny ostatniej wierzycelnością gospodarza. Salda przy końcu roku z rachunków bieżących wpisuje się do wykazu długów i wierzycelności na str. 33 — 34.

Sposób prowadzenia rachunku bieżącego wyjaśnia bliżej załączony przykład.

Rachunek bieżący. Nazwa: Spółdzielnia Rolnik.

Data	Rodzaj świadczenia lub zapłaty	Ilość	Cena jednostki	Moje świadczenia albo zapłata		Jego świadczenia albo zapłata		
			zł	zł	gr	zł	gr	
	Wierzycelność z roku ubiegłego *)				80	60		
4 lipca	Wziąłem 2 kosy						15	—
7 sierpnia	Dostarczyłem pszenicy	200 kg	20.—	40	—			
	Wziąłem otrąb	100 ..	12.—				12	—
	„ cukru	10 ..	1.40				14	—
	„ nafty	20 l	0.60				12	—
4 września	„ brony						46	—
	„ nawozy:							
	thomasyny 18½%	200 kg	15.—				30	—
	azotniaku gran.	150 ..	42.—				63	—
	soli potasowej 25%	300 ..	13.—				39	—
6 grudnia	Dostarczyłem 2 furmanki				10	—		
	Odstawiłem żyta	200 kg	14.—	28	—			
	„ pszenicy	100 ..	20.—	20	—			
3 marca	Wziąłem otrąb	300 ..	10.—				30	—
	„ makuchu rzepakowego	250 ..	20.—				50	—
	Razem				178	60	311	—
	Mój dług przy końcu roku *)				132	40		
	Suma				311	—	311	—

*) Kwoty te powinny być umieszczone w wykazie długów i wierzycelności na str. 33.

4. Obroty produktami (str. 115 — 159).

Zapoznaliśmy się dotychczas z dwiema podstawowymi książkami niezbędnymi do prowadzenia rachunkowości rolniczej, t. j. z inwenturą i książką kasową. Materiał rachunkowy zawarty w tych książkach kontrolujący zmiany majątkowe i obrót gotówkowy, jest niewystarczający do obliczenia rezultatu gospodarowania, t. j. dochodu z rolnictwa. Aby móc obliczyć dochód rolniczy, należy jeszcze wiedzieć ile produktów i jakiej wartości pobrał gospodarz z ro-

dziną z gospodarstwa rolnego na swoje potrzeby, lub dostarczył do gospodarstwa z ubocznych źródeł. Kontrolę obrotów produktami pomiędzy właścicielem a gospodarstwem prowadzi się w specjalnej książce, zwanej książką gospodarstwa domowego. Chcąc jednak kontrolować nie tylko obrót zewnętrzny gospodarstwa lecz i wewnętrzny, przewidujemy w tym celu specjalne formularze, które określono ogólną nazwą „obroty produktami”.

Rachunek pszenicy.

Przychody.

Rozchody.

D a t a		Wyszczególnienie przychodów								Razem przychody		Wyszczególnienie rozchodów										Razem rozchody			
		Omloty		Kupno		Z wymiany		Sprzedaż	Siew			Do młyna		Dla drobiu											
Mie- siąc	Dzień	q	kg	q	kg	q	kg		q	kg	q	kg	q	kg	q	kg	q	kg	q	kg	q	kg			
		Zapasy na początku roku ¹⁾								1 60															
IX	3	2 40								2 40					1 50								1 50		
IX	4					2 50				2 50															
IX	6															50							50		
IX	20												1 20										1 20		
IX	22												1 —										1 —		
IX	23	6 —								6 —		2 50											2 50		
X	12													1 50										1 50	
X	18	16 35								16 35															
XII	2									12 —													12 —		
XII	6													2 —										2 —	
I	6													1 50										1 50	
I	10															25								25	
II	12													1 50										1 50	
III	15				1 20					1 20															
III	16												1 20											1 20	
V	2													2 50										2 50	
Razem		24 75		1 20		2 50				30 05		14 50		3 40		10 50		75				29 15			
												Zapasy przy końcu roku)										90			
Suma)		24 75		1 20		2 50				30 05		14 50		3 40		10 50		75				30 05			

¹⁾ Cyfry te muszą być zgodne z ilościami wpisanymi do inwentury (str. 21).

²⁾ Ilości te przenosi się do zestawienia na str. 160.

Dla każdego produktu przeznaczono oddzielną stronę lub dwie strony. W nagłówku strony wypisuje się nazwę produktu. Lewa strona lub część lewej strony obejmuje przychody, prawa, lub część prawej — rozchody. Część formularzy posiada wydrukowane nagłówki, pozostałe przeznaczone są na obroty nieprzewidzianymi produktami, lub w razie wypełnienia pewnych rachunków mogą służyć do dalszego kontowania obrotów.

Prowadzenie obrotów produktami rozpoczyna się od wpisania z inwentury zapasów, posiadanych na początku roku gospodarczego. Zapasy wpisuje się w pierwszej linii w rubryce „Razem”. W miarę przychodów lub rozchodów produktów wpisuje się te pozycje z podaniem daty obrotu, źródła przychodu lub wyszczególnienia rozchodu. Źródła przychodu lub wyszczególnienie rozchodu umieszcza się w nagłówku formularza.

W przychodach i rozchodach przewidziane są kolumny „Razem”, do których należy każdorazowo sumować obroty. W końcu roku sumuje się pozycje każdej kolumny i sprawdza, w sposób podany przy objaśnieniu książki kasowej (sumy kolumny przychodów lub rozchodów muszą się równać sumie kolumny „Razem” — w przychodach zmniejszonej o zapasy na początku roku). Odejmując sumę rozchodów od przychodów, otrzymuje się pozostałość (zapasy) przy końcu roku, którą sprawdza się z istotnym stanem i wpisuje do inwentury.

Załączony przykład, odnoszący się do rocznych obrotów pszenicy najlepiej wyjaśni sposób wpisywania i kontroli obrotów.

Kontrolę obrotów innymi produktami prowadzi się w analogiczny sposób.

4a. Roczne zestawienie obrotów produktami (str. 160 — 162).

Przy końcu roku sporządza się ogólne zestawienie obrotów produktami. Poszczególne przychody i rozchody wpisuje się do odpowiednich rubryk na str. 160 — 162, wprowadza się zapasy na początku roku i dodaje oddzielnie przychody i oddzielnie roz-

5. Obroty mlekiem i przetworami mlecznymi (str. 163 — 174).

Kontrolę obrotów mlekiem i przetworami mlecznymi prowadzi się w odpowiednim formularzu na str. 163 — 174. Na wpisanie obrotów z każdego miesiąca przeznaczona jest jedna strona. W nagłówku wymieniono miesiąc, do którego odnoszą się obroty. Obroty mlekiem pełnym należy obowiązkowo kontrolować i notować codziennie, zaś obroty pozostałymi produktami (mleko chude, maślanka, masło i ser) mogą lecz nie muszą być zapisywane. Dokładne zapiski obrotów mlekiem pełnym wystarczą do obliczenia kosztów utrzymania i dochodu z rolnictwa. Jednak pożyteczną rzeczą dla gospodarza jest wiedzieć, co dzieje się np. z mlekiem chudym, ile mleka chudego skarmiono trzodą, ile litrów mleka potrzeba było na wyprodukowanie 1 kg masła i t. p. Wy-

Obroty jednymi produktami rolniczymi odbywają się od razu w większej ilości, innymi zaś i to niemal codziennie, w mniejszej ilości. Obroty rzadziej występujące należy każdorazowo wpisywać do formularzy, zaś codzienne drobne rozchody zanotować po upływie miesiąca lub kwartału.

Do obrotów, które każdorazowo należy wpisywać, zalicza się prawie wszystkie przychody oraz z rozchodów: na siew, na sprzedaż, do młyna, na wymianę, na ordynarję i t. p. Rozchody dla inwentarzy i na kuchnię wpisuje się co pewien czas, gdyż łatwiej jest określić ich ilość.

Najlepiej byłoby przeznaczyć zgóry dla gospodarstwa domowego pewną ilość produktów, odłożyć ją oddzielnie i zanotować w obrotach jako rozchód na kuchnię. Podobnie należałoby postąpić z obrotami dla inwentarzy.

Siano i słoma zwykle nie są ważone w gospodarstwie lecz oszacowane na podstawie ilości fur i t. p. Przychody tych płodów należy wpisywać natychmiast po zbiorach (słomę po omłotach), zaś rozchody miesięcznie lub kwartalnie. Siano zebrane w czerwcu przed rozpoczęciem roku gospodarczego należy przyjmować jako bieżący zbiór, zaś ewentualne zbiory w czerwcu przy końcu roku — jako zbiory na rok następny i nie wpisywać ich wartości do inwentury.

Obroty produktami zapisuje się w kilogramach lub centnarach (kwintale).

Należy pamiętać, by za produkty sprzedane był odpowiedni przychód gotówki w kasie, lub wierzytelność na rachunku dłużników i wierzycieli i naodwrot. Ilość zaprzynichodowanej mąki i otrąb z młyna musi odpowiadać ilości zboża wydane do młyna.

chody. Różnica pomiędzy przychodami, a rozchodami stanowi pozostałość przy końcu roku. Pozostałości obliczone w zestawieniu muszą odpowiadać faktycznym zapasom będącym w gospodarstwie.

jaśni mu to kontrola i zapiski, dotyczące obrotów przetworami mleczarskimi, dlatego prowadzenie ich jest godne zalecenia.

Kontrolę obrotów mlekiem pełnym i chudym oraz maślanką prowadzi się w litrach, masła i sera w kilogramach. Wolne rubryki w przychodach i rozchodach przewidziane są na wpisywanie innych rodzajów przychodu i rozchodu.

W rubryce „na kuchnię” wpisuje się rozchody dla rodziny i najemników będących na wspólnym utrzymaniu.

Przy końcu roku należy dodać przychody i rozchody, sprawdzić je i sumy miesięczne przenieść do rocznego zestawienia na str. 175.

Pożyteczną też rzeczą jest prowadzenie ogólnie znanej kontroli mleczności każdej krowy. W tym celu dołączono na str. 176 formularz do notowania prób-

nych udojów w dniu 1 i 15 każdego miesiąca. W nagłówku formularza wpisuje się miesiące, zaś w pierwszej kolumnie nazwę lub numer krów.

6. Obroty jajami (str. 177 — 179).

Wpisywanie obrotów jajami do poszczególnych rubryk nie nasuwa żadnych trudności. Jaja gęsi, kaczek lub indyków można notować na luźnych kartkach papieru i dołączyć do książki.

Miesięczne sumy obrotów jajami przenosi się do rocznego zestawienia, które wyjątkowo umieszczone jest nie bezpośrednio po obrotach lecz na str. 214.

7. Obroty inwentarzem żywym (str. 180 — 183).

Przychody i rozchody inwentarza żywego wpisuje się do formularzy natychmiast po dokonaniu obrotu. Lewa strona przeznaczona jest do notowania przychodów, prawa — do notowania rozchodów. Prowadzenie obrotów rozpoczyna się od wpisania stanu inwentarza żywego na początku roku do pierwszej linii strony lewej. Stan inwentarza żywego musi zgadzać się z ilościami wpisanymi do kontroli na str. 29 — 32.

inwentarza, który musi być zgodny ze stanem faktycznym w gospodarstwie przy końcu roku. Jeśli występują różnice pomiędzy obliczonym stanem inwentarza żywego, a faktycznym, należy zbadać, skąd pochodzą błędy i przeprowadzić odpowiednie poprawki.

W miarę dokonywania obrotów wpisuje się w kolejności po lewej stronie przychody, po prawej rozchody. Do pierwszej kolumny wpisuje się datę obrotu, do drugiej w przychodach źródło przychodu, w rozchodach — wyszczególnienie rozchodu i następnie pod odpowiednim rodzajem zwierząt ilość sztuk. Przy końcu roku dodaje się obydwie strony oddzielnie i odejmuje rozchody od przychodów (str. 183). Otrzymana różnica jest wyliczeniem stanu

W rozchodach inwentarza żywego „na kuchnię” należy podawać oprócz ilości, przypuszczalną wartość, jaką możnaby otrzymać przy sprzedaży lub wadze.

Należy pamiętać, że pomiędzy książką kasową lub książką dłużników i wierzycieli, a kontrolą obrotów inwentarzem żywym, co do kupna lub sprzedaży poszczególnych zwierząt musi istnieć ścisły związek, to znaczy, że za sprzedane zwierzęta powinna być zaprzynowana gotówka, zaś za dokupione rozchodowana. Sprzedaży lub kupnu na kredyt musi odpowiadać wiarygodność lub dług.

8. Robocizna piesza i pociągowa (str. 184 — 207).

Kontrola ilości dni przepracowanych sił własnych i najętych umożliwia obliczenie kosztów 1 dnia pracy stałych sił najętych i własnych sił pociągowych, pozwala na oszacowanie wartości pracy własnych sił w gospodarstwie i przy inwestycjach oraz zaznajamia z zapotrzebowaniem sił roboczych poszczególnych kont w różnych porach roku. Znając ilość i koszty dni pracy z jednego roku gospodarczego, łatwiej jest przygotować preliminarz pracy na rok następny i ustrzec się przed brakiem lub nadwyżką sił roboczych w pewnych okresach roku. Gospodarz powinien nadać swemu warsztatowi taką formę organizacyjną, która umożliwiłaby pełne zatrudnienie przede wszystkim własnych sił roboczych. Do tego celu prócz innych danych konieczna jest znajomość ilości dni pracy dotychczasowego systemu gospodarstwa.

Zadaniem formularzy na str. 184 — 207 jest codzienna kontrola ilości rozporządzalnych sił roboczych i ich zatrudnienia przy poszczególnych kontaktach. Do wpisania robocizny z jednego miesiąca przeznaczają się 2 strony. W nagłówku wymienia się

nazwę miesiąca, do którego odnoszą się zapiski i codziennie notuje się w odpowiednich rubrykach ilość sił zajętych, nieczynnych i razem. W pierwszej kolumnie wyszczególnione są dni. Całość formularza podzielona jest na 8 głównych działów:

1. Gospodarstwo rolne.
2. Inwestycje.
3. (wolne).
4. Gospodarstwo domowe.
5. Przedsiębiorstwa uboczne.
6. Gospodarstwo prywatne.
7. Nieczynni.
8. Razem.

W każdym dziale znajdują się 2 podziały: robocizna własna i robocizna najęta z rozbiem na mężczyzn, kobiety, dzieci do lat 14 i konie.

Robocizna gospodarstwa rolnego obejmuje prace w polu, przy zwózce ziemiopłodów, młóceniu, inwentarzu żywym, przygotowaniu pokarmu dla inwentarza, zajęcia przy porządkowaniu po-

dwórza, naprawie budynków, narzędzi, wyjazdy do miasta w sprawach rolniczych, przywóz środków gospodarczych i t. p.

W dziale „inwestycje” notuje się ilość dni pracy przy stawianiu budynków, zakładaniu melioracji, sporządzaniu inwentarza martwego dla własnego gospodarstwa. W nagłówku należy wyszczególnić rodzaj inwestycji.

Wolna rubryka działu trzeciego przewidziana jest do wpisywania robocizny przy tej gałęzi gospodarstwa, która budzi największe zainteresowanie (uprawa buraków cukrowych, warzyw, tytoniu, inu, chmielu i t. p.).

Robocizna w gospodarstwie domowym obejmuje pracę przy kuchni, praniu białizny, zwózce opału i wyjazdy do miasta po zakupy środków żywnościowych. Robocizna przy zwózce opału do lokomobili należy do gospodarstwa rolnego.

Wszelkie zajęcia uboczne należy notować w dziale przedsiębiorstwa ubocznego. Należą tu będzie praca we własnych przedsiębiorstwach nierolniczych, zarobkowa praca w obcych przedsiębiorstwach, zajęcia społeczne, urzędowe i t. p.

Robociznę przy sporządzaniu lub naprawie białizny i ubrania dla rodziny, bawieniu dzieci należy wpisywać w koncie gospodarstwa prywatnego.

W rubryce „Nieczynni” zapisuje się siły robocze zdolne do pracy, lecz w danym dniu niezatrudnione.

9. Stołowanie (str. 211 — 213).

Codziennie należy zapisywać ilość wszystkich osób będących na utrzymaniu, oddzielnie rodzinę, najemników i gości z podziałem na mężczyzn, kobiety i dzieci. Całkowite dzienne utrzymanie przyjmuje

Rubryka „Razem” przeznaczona jest do wpisywania ogólnej ilości sił roboczych, będących każdego dnia do dyspozycji gospodarstwa.

Wpisywanie robocizny powinno rozpoczynać się od wypełnienia rubryki „Razem”. Odrobki sił własnych notuje się w dziale przedsiębiorstwa ubocznego, sił obcych w gospodarstwie — w rubryce robocizna własna tego działu, który te siły zatrudniał.

Robociznę notuje się w dniach z dokładnością do 18 dnia lub w godzinach. Chcąc mieć bardziej szczegółowe zapiski, należy pracę wykonywaną notować w godzinach.

W końcu miesiąca dodaje się poszczególne rubryki i sprawdza (dodane sumy odpowiednich rubryk poszczególnych działów muszą równać się sumie działu „Razem”). Następnie miesięczne sumy przenosi się do rocznego zestawienia na str. 208 — 209.

Gospodarzowi i członkom rodziny należy się pewne wynagrodzenie za wykonaną pracę. Wynagrodzenie to oblicza się (str. 210) na podstawie ilości dni przepracowanych, wykazanych w rocznym zestawieniu. Wysokość stawki za jeden dzień pracy powinna być obliczona według kosztów pracy służby (utrzymanie i gotówka). Gospodarzowi za kierownictwo dolicza się pewną kwotę w granicach od 50 zł do 400 zł.

Przy ustalaniu wysokości wynagrodzenia rodziny za pracę najbardziej miarodajną będzie zawsze ocena samego gospodarza, ponieważ ten rozporządza wiadomościami, dotyczącymi wydajności i stopnia zajęcia poszczególnych członków rodziny. Obliczenie wynagrodzenia rodziny za pracę w gospodarstwie rolnem i domowym przeprowadza się na str. 210.

się za 1 dzień stołowania, śniadanie za $\frac{1}{4}$ dnia, obiad za $\frac{1}{2}$ dnia, kolację za $\frac{1}{4}$ dnia. W końcu miesiąca należy dodać codzienne zapiski i sumy przenieść do zestawienia na str. 214.

10. Tablice zamknięciowe (str. 216 — 221).

Powyżej zapoznaliśmy się z prowadzeniem poszczególnych działów książki rachunkowej. Wiemy, że część materiału rachunkowego wyrażona jest w pieniądzu, część zaś w kilogramach, sztukach, litrach i dniach. Aby zebrane cyfry mogły służyć do sporządzenia zamknięcia rachunkowego, muszą być wyrażone w jednakowej jednostce miary. Dlatego dane ilościowe potrzebne do obliczenia rezultatu gospodarstwa przeliczamy na pieniądze. Dokonywamy tego w specjalnych formularzach na str. 217—219. Ponadto zadaniem tablic zamknięciowych jest przygotowanie do zamknięcia reszty materiału rachunkowego i sporządzenie samego zamknięcia.

Wypełnienie tych tablic i sporządzenie zamknięcia rachunkowego należy do biura rachunko-

wego, pod którego kontrolą gospodarstwo prowadzi zapiski.

Objaśnienie poszczególnych tablic.

Obliczenie i rozdział czynszu mieszkalnego. Jak już wiadomo, dom mieszkalny chociaż użytkowany jest wspólnie przez gospodarstwo rolne, domowe, prywatne i przedsiębiorstwa uboczne, zaliczamy do gospodarstwa rolnego. Wartość domu umieszczamy w inwenturze na koncie gospodarstwa rolnego, które opiekuje się nim, przeprowadza naprawy i płaci ubezpieczenia, za co ma pełne prawo wymagać wynagrodzenia od pozostałych kont. Wynagrodzeniem tem jest czynsz, który powinien wynosić około 6% wartości pierwotnej domu i innych kapitałów wspólnie użytkowanych.

Czynsz powinien być rozdzielony pomiędzy cztery konta zależnie od stopnia użytkowania.

Rozdział opału i światła. Wydatkami na opał i światło oraz wartością drzewa z własnej produkcji obciąża się w ciągu roku gospodarstwo domowe. Koszty zebrane na tym rachunku rozdziela się przy końcu roku szacunkowo w odpowiednim stosunku na inne rachunki.

Świadczenia. Przeprowadza się w tych formularzach rozrachunek pomiędzy czterema kontami, na które został podzielony cały warsztat rolnika. Ilość produktów wpisuje się z rocznych zestawień poszczególnych obrotów, zaś jako cenę jednostkową przyjmuje się przeciętną roczną cenę, płaconą na miejscu w gospodarstwie albo na najbliższym rynku, obniżoną o koszty sprzedaży. Wartość innych świadczeń oszacowuje się według własnych kosztów lub cen, które przypuszczalnie możnaby za te usługi otrzymać od obcych osób.

Obliczenie kosztów prowadzenia gospodarstwa domowego. Rachunek gospodarstwa domowego jest wspólnym dla pozostałych kont. Ma on za zadanie, jak już wiadomo, obliczenie i rozdzielenie kosztów utrzymania, stosownie do ilości dni stołowania.

Koszty gospodarstwa domowego składają się z wydatków gotówkowych, wartości produktów otrzymanych od gospodarstwa rolnego, przedsiębiorstw ubocznych i gospodarstwa prywatnego, oprocentowania kapitału, wynagrodzenia rodziny za pracę i ewentualnego ubytku majątku gospodarstwa domowego. Od sumy tych pozycji odejmuje się przychody gotówkowe, wartość świadczeń dla innych kont i ewentualny przyrost majątku. Różnicę, stanowiącą roczne koszty utrzymania, dzieli się przez ogólną ilość dni stołowania i w rezultacie otrzymuje się dzienny koszt utrzymania osoby dorosłej (dzień stołowania dzieci poniżej lat 14 liczymy za 0,6 dnia osoby dorosłej). Mnożąc ilość dni stołowania osób poszczególnych kont przez dzienny koszt utrzymania, dowiadujemy się, jaki jest udział rodziny i najemników w rocznych kosztach utrzymania i jaką kwotą należy obciążyć z tego tytułu gospodarstwo rolne, przedsiębiorstwa uboczne i gospodarstwo prywatne.

Obliczenie rezultatów gospodarowania. Na przychody gospodarstwa rolnego składają się: wartość przyrostu majątku, przychody kasowe i wartość świadczeń.

Przyrost majątku wykazuje inwentura, przychody gotówkowe — książka kasowa, zaś wartość świadczeń oblicza się na podstawie całorocznych zapisów w poszczególnych książkach. Do zestawienia przyjmuje się przyrost majątku bez salda gotówkowego, gdyż zwiększenie się lub ubytek salda automatycznie uwzględnione są w obrotach gotówkowych.

Do przychodów gotówkowych zaliczono również przychody nierolnicze (pożyczki, odsprzedaż i t. p.), nie zwiększają one jednak dochodu rolnicze-

go, gdyż są nieważnione (anulowane) przez ubytek majątku lub rozchody gotówkowe.

Nie ulega kwestji, że wartość wszystkich produktów i usług gospodarstwa rolnego dla gospodarza i jego rodziny należy do dochodu rolniczego. Za te świadczenia właściciel „rachunkowo” płaci gospodarstwu rolnemu.

Rozchody gospodarstwa rolnego obejmują ewentualną wartość ubytku majątku (również bez uwzględnienia stanu kasy), rozchody gotówkowe, koszty utrzymania służby i wartość otrzymanych produktów lub usług od pozostałych kont.

Trzy pierwsze składniki nie nasuwają żadnych wątpliwości, co zaś do świadczeń, otrzymanych przez gospodarstwo, należy nadmienić, że umieszczenie ich w rozchodach jest konieczne z dwu względów: 1. osobom obcym należałoby za nie zapłacić, 2. sprzedane lub przetworzone w gospodarstwie zwiększają dochód rolniczy. Zresztą jeśli gospodarz płaci za produkty otrzymane z gospodarstwa — to również słusznem jest, by gospodarstwo zapłaciło za produkty i usługi otrzymane od gospodarza i jego rodziny.

W przychodach i rozchodach (str. 221) pozostawiono miejsce na wpisanie wartości produktów wydanych za robociznę. Wpisanie tych kwot jest korzystne, gdyż zaznajamia nas z pełnymi kosztami pracy pieszej (utrzymanie, gotówka i produkty).

Różnica pomiędzy przychodami a rozchodami jest dochodem z gospodarstwa rolnego. Dochód ten jest wynagrodzeniem za własny kapitał użyty w produkcji i wynagrodzeniem za pracę gospodarza i jego rodziny. Odejmując przeto oszacowane wynagrodzenie za własną pracę, otrzymuje się przychód z majątku, nazwany rentą majątkową. Renta majątkowa przeliczona na 100 zł majątku czystego wskazuje, jaki procent otrzymał gospodarz od własnego kapitału.

Również ciekawą jest rzeczą, ile wynosi wynagrodzenie kapitału czynnego, t. j. przychód czysty. Wielkość tę otrzymuje się, dodając do renty majątkowej procenty od długów i czynsze dzierżawne, przypadające na bieżący rok gospodarczy (należy je oddzielnie obliczyć z wydatków i zaległości). Procenty i czynsze uwzględnione są w rozchodach (ubytek majątku lub rozchody gotówkowe), jako wydatki za wynajęty kapitał, uważając zaś cały kapitał za własny, należy wydzielić je z rozchodów, czyli dodać do renty majątkowej.

Przychód czysty przelicza się również w stosunku do 100 zł kapitału czynnego, przez co poznaje się opłacalność kapitałów rolniczych.

W zamknięciu rachunków uzyskano wysokość dochodu rolniczego, renty majątkowej i przychodu czystego. Jednak gospodarz nie powinien zadowolić się obliczeniem jedynie rocznego rezultatu swej pracy i opłacalności kapitałów, lecz powinien zdać sobie sprawę, co stało się z tym dochodem rolniczym? Jaki był dochód uboczny? Ile kosztowało utrzymanie rodziny? Jaki dochód dały poszczególne gałęzie? i t. d.

Jesli gospodarz i jego rodzina nie posiadaja zarobkow ubocznych (dochod uboczny), wtedy dochod rolniczy ma dac srodki na utrzymanie rodziny. Skoro roczne spozycie rodziny przewyzsza dochod rolniczy, roznicę pokrywa się z majątku — ogólny majątek zmniejsza się, w przeciwnym wypadku, t. j. gdy dochod rolniczy jest większy od spożycia, nadwyżka uwydatnia się we wzroście majątku gospodarza.

Roczne spożycie rodziny składa się: z wydatków gotówkowych gospodarstwa prywatnego, udziału w kosztach utrzymania, wartości świadczeń otrzy-

many od pozostałych kont oraz ewentualnego ubytku majątku gospodarstwa prywatnego. Od sumy tych składników odejmuje się przychody gospodarstwa prywatnego, wartość świadczeń i ewentualny przyrost majątku — różnica stanowi wysokość rocznego spożycia. Wskazuje ona, jaką część dochodu rolniczego zużyto w ciągu roku na utrzymanie rodziny.

Dochód uboczny oblicza się analogicznie do sposobu, według którego obliczono dochód rolniczy.

Biblioteka Uniwersytetu
MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
w Lublinie
434717
Stara